

«Նոր ժամանակի կրթություն» ՀԿ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ

ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

*Հետազոտության թեման՝ Սովորողների մեջ արժեքային
համակարգի ձևավորումը առարկայի դասավանդման
ընթացքում*

Առարկան՝ Կենսաբանություն

Հետազոտող ուսուցիչ՝ Վարդանյան Լուսինե

Ուսումնական հաստատություն՝ Բաղրամյանի միջնակարգ դպրոց

Երևան 2023

Հետազոտական աշխատանքի վերաբերյալ հաշվետվություն

Հետազոտությունն իրականացնող ուսուցչի տվյալներ

Անուն, ազգանուն

Լուսինե Վարդանյան

Աշխատավայր (դպրոցի յրիվ անվանումը)

Բաղրամյանի միջնակարգ դպրոց

Մասնագիտություն

Ուսուցչուհի

Հեռախոսահամար

093-19-74-27

Էլ. հասցե

lusinevardy74@gmail.com

Դասավանդվող առարկա (առարկաներ)

Կենսաբանություն

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածություն.....	3
ԳԼՈՒԽ1. Կրտսեր դպրոցականի արժեհամակարգի ձևավորման հիմնախնդիրը մայրենիի դասագրքերի միջոցով.....	5
1.2.Մայրենիի դասագրքերը և դրանց դասավանդման դերը կրտսեր դպրոցականի արժեհամակարգի ձևավորման գործում.....	10
ԳԼՈՒԽ 2. ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ: Կրտսեր դպրոցականի արժեկողմնորոշման հիմնախնդրի ուսումնասիրություն.....	20
Եզրակացություն.....	25
Առաջարկություններ.....	26
Օգտագործված գրականության ցանկ.....	27

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Մարդկային հասարակության ստեղծած հոգևոր և նյութական արժեքները բնութագրում են հասարակության զարգացման մակարդակը և փոխանցվում սերնդեսերունդ: Մարդկային բարձրագույն արժեքների ձևավորման ամենակարևոր դարբնոցը դպրոցն է: Ուսումնառության ողջ գործընթացում աշակերտները ձեռք են բերում ոչ միայն բազմապիսի գիտելիքներ, կարողություններ, աշխարհաճանաչողություն, այլև անձնային բարձր որակներ: Դպրոցականների արժեքային կողմնորոշումների ձևավորման գործընթացը ուսումնական գործընթացի սուբյեկտների փոխգործակցության արդյունք է, որի արդյունավետությունը պայմանավորված է ն՝ արժեքների յուրացման նկատմամբ սովորողների գործունեությամբ, ն՝ այդ գործընթացը կազմակերպող ուսուցչի փորձառությամբ:

Աճող սերնդի կրթության և դաստարակության առաջին քայլերը իրականացվում են դպրոցում՝ 1-4-րդ դասարաններում: Տարրական դասարաններում կրտսեր դպրոցականները պատկերացում են կազմում շրջապատող իրականության մասին տարբեր ճանապարհներով, ձեռք են բերում գիտելիքներ, դրան զուգընթաց կրթվում ու դաստիարակվում են [10, էջ 25]:

1. Տարրական դասարաններում մանկավարժի խնդիրը ոչ միայն կրտսեր դպրոցականների կողմից որոշակի գիտելիքների, կարողությունների ու հմտությունների յուրացման ապահովումն է, այլ նաև նրանց մեջ անձնային որոշակի որակների, խորը համոզմունքների, զգացմունքների, սովորությունների, արժեհամակարգի ձևավորումը, որոնք կհամապատասխանեն սվյալ հասարակության պահանջներին և բարոյականության նորմերին:

Այսօր արդեն մեծ հետաքրքրություն է առաջացնում այն հարցերը, թե ուսումնական դասագրքերը ինչ տեղ են զբաղեցնում ողջ կրթական գործընթացում, ի՞նչ ժամանակակից գործառույթներ ունեն, ինչ դեր ունեն սովորողների դաստիարակության գործում և ինչպես են ազդում կրթության որակի բարձրացման վրա: Տարրական դասարաններում, կարևորելով սովորողների արժեքային համակարգի ձևավորմանը,

հատկապես մեծ ուշադրություն է դարձվում դասագրքերին և դրանց բովանդակությանը: Առանձին ուշադրություն է դարձվում հատկապես «Մայրենի» առարկայի դասագրքերին, քանի որ սովորողների արժեքային համակարգի ձևավորման գործում մեծ դեր ունեն «Մայրենի» դասագրքերում ներառված դասանյութերի բովանդակությունը, արձածված հարցերն ու առաջադրանքները:

Թեմայի արդիականությունը կայանում է նրանում, որ ժամանակակից հասարակությունն ընթանում է կրթության արդիականացման ճանապարհով, որն ուղեկցվում է արժեքների վերագնահատմամբ և արժեքների վերախմաստավորմամբ: Նշանակալից վերափոխումները ազդել են նաև հանրակրթության և առարկայական պետական չափորոշիչների վրա՝ ուղղված կրթելուն, երկրորդայնացնելով դաստիարակության, արժեկողմնորոշման հիմնախնդիրը: Տարրական դպրոցում որոշիչ է ՀՀ քաղաքացու անձի արժեքային կողմնորոշման, բարոյական դաստիարակության հիմնահարցը, մայրենիի լեզվի իմացությունն ու պահպանումը, որի համար հատկանշական է մայրենիի դասագրքերի արժեկողմնորոշիչ ուղղվածությունը:

Հետազոտության նպատակը՝

Մոդելավորմամբ առաջադրել կրտսեր դպրոցականի արժեհամակարգի ձևավորումը մայրենիի դասագրքերի դերի կարևորմամբ:

Հետազոտության խնդիրները՝

- 1.Ներկայացնել կրտսեր դպրոցականի արժեհամակարգի ձևավորման հիմնախնդիրը տարրական դպրոցում:
- 2.Կարևորել մայրենիի դասագրքերի արժեկողմնորոշիչ նշանակությունը տարրական դպրոցում:

Հետազոտության մեթոդները՝

- ❖ գիտամանկավարժական գրականության, պարբերական մամուլի ուսումնասիրություն և վերլուծություն,
- ❖ հարցաթերթիկային հարցում,
- ❖ զրույց

ԳԼՈՒԽ 1. ԿՐՏՍԵՐ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆԻ ԱՐԺԵՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐԸ

ՄԱՅՐԵՆԻՒ ՄԻՋՈՑՈՎ

1.1. Կրտսեր դպրոցականների արժեհամակարգի ձևավորման հիմնախնդիրը տարրական դպրոցում

Կրտսեր դպրոցականների արժեհամակարգի ձևավորման հիմնախնդրի կարևորությունը բխում է ժամանակակից աշխարհում հասարակության արժեքային պատկերացումների շարունակական գործընթացներից: Ձևավորված արժեհամակարգի հիման վրա են որոշվում անձի վարքի դրսևորումներն ու մտածելակերպը: Արժեհամակարգը բնորոշում են հասարակական արժեքների նկատմամբ անձի ընտրական վերաբերմունքը, որը ձևավորվում է նրա սոցիալականացման ընթացքում:

Արդի մանկավարժության պահանջներից է կրտսեր դպրոցականների արժեհամակարգի ձևավորումը: Կրթության նպատակը անհատին ոչ միայն գիտելիքներով զինելն է, այլև նրա մեջ բարոյական որոշակի հատկանիշներ ձևավորելը: Կրտսեր դպրոցականների արժեհամակարգի ձևավորումը հարկ է դիտարկել արժեքների ընկալման, գնահատման և գործնականում դրանց նկատմամբ արտահայտած վերաբերմունքի տեսանկյունից:

Հանրակրթական դպրոցն ուղղորդում, խորացնում և ամրապնդում է կրտսեր դպրոցականների արժեհամակարգը՝ դրանք համալրելով ու հարստացնելով կրթամշակութային ոլորտի արժեքային ձեռքբերումներով, որոնք սկզբում կրտսեր դպրոցի, հետագայում նաև հիմնական դպրոցի կրթության բովանդակության բաղադրատարրերն են կազմում [7, էջ 15]: Արժեքային կրթությունը ի սկզբանե կրթության անքակտելի բաղադրիչն է եղել: Ինչպես ամբողջ աշխարհում, Հայաստանում էլ այսօր արժեքային կրթությունը հասարակությանը հուզող խնդիրներից մեկն է: «Երեխան ծնվում է ընտանիքում, հետո դրվում մեր ձեռքերում, որ կոկենք: Նրա համար ո՞վ է աշխարհը ճանաչելու բանալին, ընտանիքում ծնողն է, մանկապարտեզում և դպրոցում՝ դաստիարակն ու ուսուցիչը:

Երեխան ընտանիքում ծնողի արժեքների կրողն է, իսկ մանկապարտեզում և դպրոցում՝ դաստիարակի և ուսուցչի» [8, էջ 54]:

Արդի կրթական համակարգում դեռևս պահպանվում է արժեքային կրթության նկատմամբ ավանդաբար ընդունված հետևյալ մոտեցումը՝ դպրոցն ու ծնողները փորձում են բարոյական ժառանգությունը փոխանցել նոր սերնդին՝ նրանց մեջ լավ արժեքներ սերմանելով և հաստատելով բարոյական այլևայլ հատկանիշների ճշմարտացիությունը: Մանկավարժության մեջ արժեքային կրթության նոր մոտեցման հիմքում մտածական հմտությունների ձևավորման սկզբունքն է: Ըստ այս մոտեցման՝ աշակերտներին պետք է օգնել իմաստավորելու որոշակի արժեքներ, այսինքն՝ նրանց պետք է խրախուսել սեփական կենսափորձի և զանազան հարցադրումների միջոցով որոշել, թե իրենք ինչպիսի մարդ են ուզում դառնալ, ինչպիսի ավանդույթներ արժե պահպանել: Արժեքների և արժեքային կողմնորոշումների մասին տարբեր մտածողներ սկսել են խոսել հասարակական զարգացման ամենավաղ փուլերում: Արժեքների ձևավորման հիմնախնդրին անդրադարձել են հին հույն մատերիալիստ, փիլիսոփա Պլատոնը, Դեմոկրիտը, Սոկրատեսը, իդեալիստ փիլիսոփա Պլատոնը, Արիստոտելը: Հիշատակության է արժանի վերածննդի և լուսավորության դարաշրջանի գիտնականների արժեքանական գիտական հայեցակարգերը՝ Միշել Մոնտե, Ֆ. Բեկոն, Ռ. Դեկարտ, Ջոն Լոկ, Ի. Կանտ, Ֆ. Նիցշեն և այլոք:

Արժեքը և նշանակությունը միշտ չէ, որ համընկնում են: Նշանակությունը կարող է լինել դրական կամ բացասական, արժեքը դրական նշանակություն է: Արժեքը՝ սոցիալական կյանքի դրսևորում է: Այն ձևավորվում է պրակտիկայի, արժեքի մեջ, այսինքն, այն ունի հասարակական բնույթ: Պրակտիկայի հետ կապը որոշում է արժեքների պատմական փոփոխականությունը, արժեքները փոխվում են հասարակության զարգացման հետ, ինչը երեկվա արժեքն է, այսօր կարող է դադարել լինել: Հասարակության կյանքում արժեքների դերը հետևյալն է.

1. Տարբեր արժեքների յուրացման միջոցով մարդը ձեռք է բերում սոցիալական փորձ, կցված է մշակույթին, ձևավորվում է որպես անձ:

2. Մարդը ստեղծում է նոր և պահպանում է հին արժեքներ, որոնք ազդում են մշակույթի զարգացման վրա:

3. Գործողությունների, մտքերի, իրերի արժեքը այն է, թե որքան են նրանք նպաստում սոցիալական առաջընթացին և որքանով է նրանց դերը մեծ մարդու ինքնիրացման գործում:

Արժեքների, արժեքային կողմնորոշումների ձևավորման հիմնախնդիրը տեսական ժամանակ փիլիսոփայական ուղղվածություն ուներ: Ավելի ուշ մանկավարժական արժեքանությունը ձևավորվեց որպես առանձին գիտաճյուղ: Հայ իրականությունում ակնհայտ փաստ է, որ դպրությունը, գիրն ու գրականությունը միշտ էլ դիտարկվել է բարձրագույն արժեք: Ինչպես նշում է Լ. Թորգոմյանը «Անվիճելի է, որ կրթությունը, լուսավորությունը, առաջնային են եղել Մ. Մաշտոցի արժեքային գիտակցության մեջ, ապացույցը նրա ողջ կյանքը, պետական-հասարակական և մանկավարժական գործունեությունը և այն մեծաթիվ հոգևոր արժեքներն են, որոնք ստեղծվեցին գրերի գյուտից հետո և շարունակում են ստեղծվել ցայսօր: Դրանով իսկ Մ. Մաշտոցը յուրաքանչյուր հայի ազգային գիտակցության մեջ է որպես հայոց մեծ սուրբ, հայ ժողովրդի ազգային մեծագույն արժեք» [7, էջ 85]:

Լ. Թորգոմյանը գալիս է այն եզրակացության, որ «Արժեքանական մոտեցման տեսանկյունից քննարկելով հայ մշակույթի գործիչների կյանքը, գործունեությունը և ստեղծագործությունը՝ գալիս ենք հետևության, որ արժեքներով միաբանված այս մտածողների հայացքներում ընդհանուր են երկիրը, ժողովուրդը, մարդը, քրիստոնեությունն ու նրա հոգևոր արժեքները, կրթությունը, դաստիարակությունը գիտությունը, լուսավորությունն ու դրանցից ածանցվող այլ արժեքներ» [7, էջ 75]:

Լ. Թորգոմյանը գալիս է այն եզրակացության, որ «Արժեքանական մոտեցման տեսանկյունից քննարկելով հայ մշակույթի գործիչների կյանքը, գործունեությունը և ստեղծագործությունը՝ գալիս ենք հետևության, որ արժեքներով միաբանված այս մտածողների հայացքներում ընդհանուր են երկիրը, ժողովուրդը, մարդը, քրիստոնեությունն ու նրա հոգևոր արժեքները, կրթությունը, դաստիարակությունը, գիտությունը, լուսավորությունն ու դրանցից ածանցվող այլ արժեքներ» [7, էջ 77]:

Ս. Լ. Ռուբինշտեյնը փաստում է, որ արժեքները, արժեքային կողմնորոշումները առաջնային չեն, նրանք մարդու և աշխարհի փոխհարաբերության արդյունք են, որոնք միավորում են այն ամենը, ինչ ստեղծել և արժևորել է մարդը իր պատմական զարգացման ընթացքում:

Արժեքների, արժեքային կողմնորոշումների դերը անձի ձևավորման գործում դիտարկվել են մի շարք հոգեբանների կողմից (Լ. Ի. Բոժովիչը, Ա.Գ. Ջորավումիսլովան, Ա.Ն. Լեոնտևը, Ս.Լ. Ռուբինշտեյնը և այլք): Ըստ Ա.Ն. Լեոնտևի՝ արժեքը հոգեբանական երևույթ է դառնում այն դեպքում, երբ ձեռք է բերում անձնային բնույթ: Ա. Ն. Լեոնտևը նշում է, որ «տվյալ առարկայի նշանակության յուրացումը երեխայի կողմից տեսականորեն, թե գործնականորեն բավական չէ, անհրաժեշտ է դաստիարակել պահանջվող վերաբերմունք» [11, էջ 15]:

Հայաստանում անձի արժեքների, արժեքային կողմնորոշումների խնդիրը կապված է նաև ազգային մտածողության առանձնահատկություններից, որն ունի երեք հիմքեր՝ ընտանիք, ուսուցիչ և իդեալներ: Ընտանիքը՝ որպես սոցիալական հաստատություն, կարևոր է երեխայի անձի բարոյական որակների, հատկությունների, վարքի նորմերի ձևավորման գործում: Ուսուցիչը նույնպես փոխակերպվեց ժամանակակից հասարակության մեջ: Նրա վարքի բնույթը փոխվել է ինչպես դպրոցում, այնպես էլ հասարակության մեջ: Նա դադարել է միավորել իր մեջ ուսուցչին և դաստիարակին: Ուսուցիչը դադարել է լինել ընկեր, խորհրդատու, դարձել է անտարբեր մտածող: Աղքատ ուսուցիչը այլևս հեղինակություն չէ շատ դպրոցականների համար: Բնականաբար, նման ուսուցիչը և նրա առաջադրած արժեքները սովորողների շրջանում որոշ հակամարտություններ է առաջացրել:

Ընդհանուր առմամբ, արժեհամակարգի ձևավորումը կրտսեր դպրոցականների մոտ նպատակ ունի ձևավորել հայրենասեր անձ և քաղաքացի, որը պետք է՝

1. Գիտակցի սեփական մշակույթի՝ լեզվի, պատմության, արվեստի, ավանդույթների, ազգային այլ արժեքների կարևորությունն ու նշանակությունը և լինի դրանց կրողը:

2. Հարգի Հայաստանի Հանրապետության պետական խորհրդանիշները, լինի հայրենասեր, կարևորի ազգային հիմնախնդիրների լուծման գործում իր մասնակցության անհրաժեշտությունը:

3. Գիտակցի, որ գիտությունը, արդիական տեխնոլոգիաները, կրթությունը մեծագույն արժեքներ են ժամանակակից աշխարհում:
4. Գիտակցի, որ իր համար կարևորագույն արժեքներ են գիտելիքները, աշխատանքային հմտությունները, մասնագիտական վարպետությունը:
5. Կարևորի բարոյական չափանիշները և քրիստոնեական ու համամարդկային արժեքները, լինի ազնիվ, գթասիրտ, արդարամիտ, օրինապահ, բարեկիրթ:
6. Կարևորի գեղագիտական արժեքները, գնահատի գեղեցիկը, բարին ու ճշմարիտը:
7. Գիտակցի իր տեղն ու դերն ընտանիքում և հասարակության մեջ, լինի նախաձեռնող, դրսևորի արժանավայել պահվածք:
8. Գիտակցի ծնողների, տարիքով մեծերի և փոքրերի, ընկերների և համայնքի նկատմամբ հարգանքի դրսևորման կարևորությունը:
9. Հարգի մարդու իրավունքներն ու հիմնարար ազատությունները, լինի մարդասեր, հանդուրժող, քաղաքակիրթ վերաբերմունք դրսևորի ուրիշ ժողովուրդների ներկայացուցիչների և նրանց մշակույթների հանդեպ:
10. Անաչառորեն գնահատի իր ուժերն ու կարողությունները՝ բացառելով սեփական անձի թերագնահատումը կամ գերագնահատում Այսպիսով՝ կրտսեր դպրոցականների արժեհամակարգի ձևավորումը բավականաչափ բարդ և շարունակական գործընթաց է և երկար ժամանակ է պահանջում:

Այս գործընթացում անմասն չպիտի մնա նաև ընտանիքը: Հույժ կարևոր է ծնողի հետևողական և տեղեկացված լինելը այս հիմնախնդրում: Եվ ինչպես հիմնավորում է Ա. Թոփուզյանը՝ «Մանկության հիմնախնդիրը ժամանակակից հայ ընտանիքում, 21-րդ դարի մարտահրավերները կանխման և հաղթահարման ուղիները» խորագրով գիտաժողովի ընթացքում, դպրոցն ու ընտանիքը, ծնողն ու ուսուցիչը գործընկերներ են և նրանց նպատակները նույնն են: Պրոֆեսորի կարծիքով, պետք է թերթել հայ մանկավարժության ժառանգության՝ հատկապես ընտանեկան դաստիարակությանը նվիրված էջերն ու դրանցից քաղած դասերը համադրել դարի պահանջների հետ» [19, էջ 56]:

1.2. Մայրենիի դասագրքերը և դրանց դասավանդման դերը կրտսեր դպրոցականի արժեհամակարգի ձևավորման գործում

Ինչպես ներկայացրինք նախորդ ենթագլխում տարրական դասարաններում կիրառվող դասագրքերը շատ մեծ նշանակություն ունեն սովորողների ուսումնական և դաստիարակչական գործընթացները կազմակերպելիս:

Մեր աշխատանքի ընթացքում ուսումնասիրել ենք Վ. Սարգսյանի և ուրիշների հեղինակած Մայրենիի 1-4-րդ դասարանի դասագրքերը՝ վերլուծելով դրանց դաստիարակչական նշանակությունը:

Նախ նշենք, որ խոսելով դասագրքերի դաստիարակչական նշանակության մասին հատուկ մեծ ուշադրություն է դարձվում տարրական դասարաններում դասավանդվող «Մայրենի» առարկայի դասագրքերին, քանի որ առաջին դասարանից սկսած «Մայրենի» առարկան ուղեկցում է սովորողներին ողջ ուսուցման գործընթացում: Մինչ Մայրենիի դասագրքերին անդրադառնալը, քննարկենք մայրենիի առարկայական ծրագիրն ու առարկայական չափորոշիչները, պարզելու համար, թե տարրական դպրոցն ավարտողը ինչ պետք է իմանա, ինչ կարողանա, ինչին տիրապետի և ինչ արժեքային համակարգ պետք է ունենա: Հանրակրթության պետական չափորոշիչը, որը սահմանում է կրթության բովանդակությունը, որի հիման վրա մշակվում են ուսումնական առարկայական չափորոշիչներն ու ծրագրեր, օրինակելի ուսումնական պլաններ և ուսումնական գործընթացը կանոնակարգող նորմատիվ այլ փաստաթղթեր, վերանայվում են ծրագրերը, դասագրքերը և ուսումնական նյութերը, սահմանում է կրթության բովանդակության մեջ արժեքային համակարգի կարևորությունը:

Ըստ պետական չափորոշիչի «արժեքային համակարգ» բաղադրիչի նպատակն է [7, էջ 65]:

- ձևավորել անձ և քաղաքացի ով պետք է գիտակցի իր տեղն ու դերը ընտանիքում և հասարակության մեջ,
- լինի նախաձեռնող, դրսևորի արժանվայել պահվածք,
- լինի մարդասեր, հայրենասեր, հանդուրժող,

- հարգի Հայաստանի պետական խորհրդանիշները, լինի հայրենասեր,
- գիտակցի, որ գիտությունը, կրթությունը մեծագույն արժեքներ են ժամանակակից աշխարհում,
- գիտակցի, որ իր համար կարևորագույն արժեքներ են գիտելիքները, աշխատանքային հմտությունները և մասնագիտական վարպետությունը,
- կարևորի բարոյական չափանիշները և համամարդկային արժեքները, լինի ազնիվ, արդարամիտ, օրինապահ, բարեկիրթ,
- կարևորի գեղագիտական արժեքները, գնահատի գեղեցիկը, բարին, ճշմարիտը,
- գիտակցի իր տեղն ու դերը ընտանիքում և հասարակության մեջ, գիտակցի ծնողների, տարիքով մեծերի, ընկերների նկատմամբ հարգանքի դրսևորման կարևորությունը,
- հարգի մարդու իրավունքներն ու ազատությունը, լինի մարդասեր, հանդուրժող, քաղաքակիրթ վերաբերմունք դրսևորի ուրիշ ժողովուրդների ներկայացուցիչների և նրանց մշակույթների հանդեպ, կարողանա գնահատել իր ուժերն ու կարողությունները,
- դրսևորի հումորի զգացում, աշխատասիրություն, հնարամտություն, նպատակասլացություն, արժևորի ու գնահատի սեփական և այլոց աշխատանքը:

Առարկայական չափորոշչում հստակ նշվում է, թե տարրական դպրոցն ավարտողն ինչ արժեքային համակարգ պետք է ունենա: Տարրական դասարանների մայրենիի դասագրքերին ներկայացվող պահանջները բազմազան են, դրանցից ամենակարևորներից մեկը դասագրքերի դաստիարակչական գործառույթն է: Ինչպես արդեն գիտենք, մայրենիի դասագրքերի միջոցով աշակերտները ոչ միայն սովորում են կարդալ, հասկանալ կարդացածը և վերարտադրել, այլև տեղեկություններ են ձեռք բերում Հայաստանի, նրա քաղաքների, բնության, հայ ժողովրդի պատմության, ազգային սովորությունների, մշակույթի մասին, ինչպես նաև բազմաթիվ աշխարհաճանաչողական և լեզվական գիտելիքներ, անձնային բարձրարժեք որակներ, զարգանում է նրանց գրական, գեղագիտական ճաշակը, ձևավորվում է լեզվամտածողությունը:

Աստիճանականության սկզբունքով (պարզից բարդը) սովորողները առաջին դասարանից սկսած ձեռք են բերում գիտելիքներ, կրթվում և դաստիարակվում են: Այդ

գործում մեծ դեր ունեն նաև մայրենիի գործող դասագրքերը, որոնք ուսուցիչների համար ուղեցույց են հանդիսանում և լուծում են մի շարք կարևորագույն խնդիրներ:

Ուսումնասիրել և վերլուծել ենք Մայրենիի դասագրքերը՝ դիտարկելով դրանց դաստիարակչական նշանակությունը: Նախապես ուսումնասիրելով դասագրքերին ներկայացվող ընդհանուր պահանջները՝ նախ դիտարկել ենք այդ տեսանկյունից: Հետևաբար, կարող ենք ասել, որ Մայրենիի դասագրքերը, ընդհանուր առմամբ, համապատասխանում է տարրական դասարանների համար նախատեսված դասագրքերին ներկայացվող հիմնական պահանջներին: **Մասնավորապես.**

- Դասագիրքը շարադրված է պարզ և մատչելի,
- Դրանում շարադրված նյութերը գիտական են, ճշգրտված, ունեն գաղափարական ուղղվածություն:
- Դասագրքի նկարագարողումները հիմնականում բովանդակային են, գրավիչ և համապատասխանում են սովորողների տարիքին:
- Մայրենիի դասագրքերը ձևավորում են որոնողական միտքը, զարգացնում է սովորողների ստեղծագործական մտածողությունը, ճանաչողական ընդունակությունները, ինքնուրույն աշխատանքի հմտությունները:

Հաջորդիվ ուսումնասիրելով տարրական դասարանների մայրենիի առարկայական չափորոշիչը, որտեղ նշվում է, թե տարրական դպրոցում մայրենի լեզվի դասավանդումը սովորողների մեջ ինչպիսի անձնային որակներ և արժեքներ պետք է ձևավորի, կարող ենք ասել, որ Մայրենիի 3-րդ դասարանի դասագիրքը և դրանում ներառված դասանյութերն ու առաջադրանքները նպաստում են սովորողների մոտ այդ անձնային որակների և արժեքների ձևավորմանը: Մասնավորապես.

- իր ազգային պատկանելության, մայրենի լեզվի անհրաժեշտության և առաջնայնության գիտակցում,
- հարգանք դիմացինի արժանապատվության և ինքնության նկատմամբ,
- Ընթերցասիրություն, հարգանք գրքի նկատմամբ,
- Ինքնուրույն աշխատանքով իր հետաքրքրությունները բավարարելու ձգտում գեղեցիկը, բարին, մարդկայինը տեսնելու, ընկալելու և գնահատելու կարողություն:

Հետազոտության ընթացքում կարևորել ենք դասագրքերում ընդգրկված թեմատիկ նյութերը, քանի որ դասագործընթացի հիմնական նպատակը օրվա դասանյութի դաստիարակչական և ուսուցողական գործառնությունների իրականացումն է: Այս դիրքորոշումից ելնելով էլ մանրամասն ուսումնասիրել ենք տարրական դասարանների համար նախատեսված «Մայրենի» դասագրքերի նյութերը՝ պարզելու համար, թե դրանցում զետեղված ստեղծագործությունները որքանով են նպաստում կրտսեր դպրոցականների մեջ հայրենասիրության դաստիարակմանը: Կատարել ենք նաև Մայրենիի դասագրքերի մեթոդական կառույցի կառուցվածքային և բովանդակային դիտարկում և վերլուծություն: Մայրենիի դասագրքերի կառուցվածքում ներառվում է ուսումնական բնագիրը, տեքստը՝ որպես հիմնական բաղադրիչ, մեթոդական կառույցը և ոչ տեքստային օժանդակ բաղադրիչները:

Ուսումնասիրելով դասագրքերը՝ եզրակացրինք, որ գործող դասագրքերը, մանավանդ երրորդ և չորրորդ դասարանների, իրենց թեմատիկայով ընդհանուր առմամբ բավարար միջավայր ստեղծում են հայրենասիրություն դաստիարակելու համար: «Մայրենի 2» դասագրքում (հեղ. Վ. Սարգսյան, Ս. Գրիգորյան, Կ. Թորոսյան, Հ. Խաչատրյան) առկա է 122 ուսուցանվելիք նյութ, որից 10-ը վերցված է Թումանյանից, 1-ական Ղ. Աղայանից, Ս. Կապուտիկյանից, Վ. Սարոյանից և այլն: Հայտնի հայ հեղինակներին կարևորում ենք ազգաճանաչման տեսանկյունից, որպեսզի սեր սերմանենք մեր հայտնի մեծերի հանդեպ, որոնց գործերով մեզ ճանաչել են նաև Հայաստանի սահմաններից դուրս: «Հայաստանը մեր հայրենիքն է» թեմատիկ խմբում ներառված են ինը տարաբնույթ ու տարաժանր դասանյութեր, որոնցից յուրաքանչյուրը մայրենիի դասագործընթացի ճիշտ կազմակերպման ընթացքում հաստատապես մի նոր նրբերանգ կավելացնի կրտսեր դպրոցականի արժեհամակարգում: Իհարկե, ինչպես պնդում էին որոշ դասվարներ, դասագրքերից դուրս են մնացել շատ արժեքավոր նյութեր, դրանք փոխարինվել են նորերով, որոնք դաստիարակչական ներգործության տեսանկյունից ավելի թույլ են: Օր.՝ երկրորդ դասարանի մայրենիի դասագրքից դուրս է մնացել «Հայրենի թուփը» ստեղծագործությունը, փոխարենը հիմնականում ներառվել է ճանաչողական և տեղեկատվական բնույթի գործեր: Օր.՝ «Հայոց բանակ» ստեղծագործության մեջ 1-2

նախադասությամբ ծանոթանում ենք Հայկ Նահապետին, Արգիշտի թագավորին, Վարդան Մամիկոնյանին, Սարդարապատին և Արցախին: Առհասարակ «Հայաստանը մեր հայրենիքն է» թեմա- տիկայում ներառված «Մասիս», «Նոյի Տապանն Արարատի վրա», «Փակ աչքերով», «Երևան», «Սուրբ Էջմիածին», «Լավաշը», «Գեղարդ», «Աստղադիտարան» և այլ դասանյութեր ավելապես տեղեկատվական բնույթի են: Իհարկե, սա նույնպես կարևոր է, քանի որ հայրենիքը սիրելու համար պետք է ճանաչել այն: «Մայրենի 3» դասագրքում (հեղ. Վ. Սարգսյան, Կ. Թորոսյան, Հ. Խաչատրյան, Ե. Ջիլավյան) առկա է 142 ուսուցանվելիք նյութ, որից 5-ը վերցված է Թումանյանից, 1-ական Ս. Կապուտիկյանից, Հ. Սահյանից, Հ. Շիրազից, Մ. Գոշից, Վ. Այգեկցուց, մյուսները այլ հեղինակներից: Հայրենասիրության վերաբերյալ թեմատիկ խմբում ներառված է հետևյալ դասանյութերը՝ «Հայկը և Բելը», «Մասունցի Դավիթ» (Հովհաննես Թումանյան), «Հայոց հրաշքը՝ Մեսրոպ Մաշտոց» (Հովհաննես Շիրազ), «Զրույց բացատում» (Կարո Մելիքսեթյան), «Բաբելոնյան աշտարակաշինություն» «Մխիթար Հերացին և տակառագործը», «Երկնքի բոլոր աստղերը ճանաչում էին նրան» (Վաչագան Սարգսյան), «Քաջ Անդրանիկ» (Գուսան Համազասպ): Նշված դասանյութերից յուրաքանչյուրը կրտսեր դպրոցականին սովորեցնում է սիրել ու գնահատել ազգային արժեքներ, լեզուն, հայրենիքը, ճանաչել ազգային հերոսներին, որոնք տարբեր բնագավառներում իրենց գործով սխրանքներ են կատարում, անմահանում և ողջ աշխարհում բարձր պահում հայի անունը: Պարզելու համար Մայրենիի 3-րդ դասարանի դասագրքի դաստիարակչական նշանակությունը իրականացրել ենք դասագրքի բովանդակային և կառուցվածքային վերլուծություն: Մասնավորապես, կարող ենք նշել, որ Մայրենիի 3-րդ դասարանի դասագրքի բովանդակությունը բաժանվում է վեց թեմատիկ խմբերի: Դրանք են.

- Փոքրիկ պատուհան դեպի մեծ աշխարհ
- Բ'աց արա թերթերդ, տեսնենք հրաշքներդ
- Ժողովուրդն իմաստում է
- Հայրենի՛ք, ես մի զարկն եմ քո բազկի
- Լինում է , չի լինում՝ մի հեքիաթ է լինում
- Ամենասովորական հրաշքներ

Թեմատիկ խմբերին հաջորդում են «Ամփոփի՛ր իմացածդ», «Ստուգի՛ր ինքդ քեզ», «Փոքրիկ բառարան», «Որոշ առաջադրանքների պատասխաններ», «Հավելվածներ, բովանդակություն» բաժինները: Աղյուսակի տեսքով ներկայացրել ենք Մայրենիի 3-րդ դասարանի դասագիրքի ընդհանուր բովանդակությունը և դրանում ներառված դասանյութերի դաստիարակչական նշանակությունը/ տես աղյուսակ 2/: Մայրենիի 3-րդ դասարանի դասագրքի առաջին թեմատիկ խումբում ներառված է տասը դասանյութ: Դասագրքի այս բաժնի ուսումնասիրությունը ցույց տվեց, որ ստեղծագործությունների գերակշռող մասը կազմում են բանաստեղծությունները, որոնք ավելի հեշտ են ընկալվում սովորողների կողմից: Նշենք նաև, որ այս թեմատիկ խմբում ներառված ստեղծագործությունների մեծ մասի հեղինակները հայ գրողներ են:

Դիտարկենք այս թեմատիկ խմբում ընդգրկված մի քանի դասանյութ, որոնք սովորողների կրթության և դաստիարակության գործընթացում ունեն կարևոր դեր և նշանակություն: Առաջինը դիտարկենք էջ 4-ի «Հարստություն» բանաստեղծությունը, որը ուսումնասիրելով սովորողները կկարևորեն գրքի դերը իրենց ամբողջ կյանքի ընթացքում կան էջ 14-ի Հ. Թումանյանի «Ամենից լավ տունը» դասանյութը, որը ուսումնասիրելով աշակերտները կարողանում են գնահատել իրենց տունը, հայրենիքը, տղայի վերաբերմունքը մոր նկատմամբ, իսկ դասի ավարտին կատարում են հետևյալ եզրահանգումը. «Համոզված եմ, որ դու հասկացար, թե որն է ամենից լավ տունը»: Հասարակության մեջ իր տեղն ու դերի գիտակցման ձևավորմանն է նպաստում էջ 17-ի «Տանկը թանգարանում» բանաստեղծությունը, որի եզրահանգումն է. «Այսպիսով, այս աշխարհում ապրիր այնպե՛ս, որ զենքեր տեսնենք միայն թանգարանում», կամ էջ 19-ի «Սեպտեմբերի 21» դասանյութը, որի օգնությամբ աշակերտները հարստացնում են իրենց գիտելիքները սեփական երկրի մասին, և վերջում տրվում է հետևյալ եզրահանգումը. «Այսպիսով, աշխարհը գեղեցկացնում են մարդիկ ու նրանց լավ արարքները: Դու էլ այս աշխարհի մարդկանցից մեկն ես»: Այս ամենը նպաստում է, որ երեխան գիտակցի, որ ինքը հասարակության մեջ ունի իր տեղն ու դերը և պետք է կարողամա դրսևորել արժանավայել պահվածք: Ծնողների, տարիքով մեծերի նկատմամբ հարգանքի դրսևորման գիտակցման ձևավորմանն ու զարգացմանն է նպաստում էջ 26-ի «Մայր սագի հեքիաթը», որտեղ

արժևորվում է մոր դերը և վերջում նշվում է Հ. Շիրազի բանաստեղծական տողերը.«Երբ նեղն եմ ընկնում, երբ հույն է հանգչուն, Նախ մորս, ասա Աստծուն եմ կանչում»:Նույն նպատակն ունի նաև էջ 27-ի «Իմ դասագրքերը» բանաստեղծությունը, որտեղ նշվում է, որ մայրիկի բարի խոսքերը, հայրիկի ձեռքերն ամենալավ դասագիրքն են և եզրահանգումն է. «Այսպիսով, դեպի մեծ աշխարհ տանող պատուհանը քեզ համար բացում են առաջին հերթին քո ծնողները»:Առաջին թեմատիկ խմբում քիչ չեն նաև առածներն ու դարձվածքները, որոնք ևս ունեն շատ մեծ դաստիարակչական նշանակություն, օրինակ 5, 9, 16 և 29 էջերում գրված առածները, որոնք անմիջական բխում են տվյալ օրվա թեմայի գլխավոր գաղափարից:

- Ինչքան էլ գիտուն լինես, չիմացածդ մի անգետից հարցրու:
- Խոսք կա՝ սարի գլուխ կհանի, խոսք կա՝ սարից ներքև կբերի:
- Օտարության մեջ ապրողի հացը դառն է, ջուրը՝ թույն և այլն:

Այսպիսով՝ ուսումնասիրելով առաջին թեմատիկ խմբում ներառված դասանյութերը կարող ենք նշել, որ դրանցից յուրաքանչյուրը իր կարևորությունն ունի սովորողների դաստիարակչական գործընթացը կազմակերպելիս:

Այս թեմատիկ խմբում ներառված դասանյութերը սովորողների մոտ ձևավորում են ընթերցասիրություն, հարգանք գրքի նկատմամբ, հայրենասիրություն, աշխատանքի կարևորության գիտակցում, սեփական և այլոց աշխատանքի արժևորում և գնահատում:

Տարրական դասարաններում շատ է կարևորվում նաև սովորողների գեղագիտական դաստիարակության ճիշտ կազմակերպումը, սովորողների կողմից գեղեցիկը, բարին, մարդկայինը տեսնելու, ընկալելու և գնահատելի կարողությունները: Մայրենիի 3-րդ դասարանի դասագրքի երկրորդ թեմատիկ խմբի՝ «Բա՛ց արա թերթերդ, տեսնենք հրաշքներդ» բոլոր թեմաները նպաստում են, որ սովորողները սիրեն իրենց հայրենի բնաշխարհը, կարողանան տեսնել և գնահատել բնության գեղեցկությունը և դերը մարդու կյանքում, ինչպես նաև նպաստում են նրանց գեղագիտական ճաշակի ձևավորմանը /տես աղյուսակ 3/:

Մայրենիի 3-րդ դասարանի դասագրքի երկրորդ թեմատիկ խումբում ներառված է տասը դասանյութ: Դասագրքի այս բաժնի ուսումնասիրությունը ցույց տվեց, որ թեմատիկ

խմբի բոլոր ստեղծագործություններն էլ («Կաթիլը», «Գետակը», «Տերևը», «Տերևաթափ», «Մարը», «Ում համար է խնձորը» և այլն) նպաստում են, որ աշակերտները սիրեն հայրենի բնաշխարհը, գնահատեն նրա գեղեցկությունը, գեղագիտական ճաշակ ձևավորեն: Գեղագիտական ճաշակի ձևավորմանը նպաստում են նաև այն, որ դասագրքի յուրաքանչյուր էջը նկարագարոված է, աչքի է ընկնում գունեղությամբ, գեղեցիկ նկարներով: Այս թեմատիկ խմբում ներառված է վեց բանաստեղծություն և հինգ պատմություն: Նշենք նաև որ դասագրքի այս բաժնում ներառված ստեղծագործություններից ութը հայ գրողների գրչին են պատկանում: Դիտարկենք այս թեմատիկ խմբում ներառված դասանյութերից մի քանիսը ներկայացմենք դրանց դաստիարակչական նշանակությունը: Օրինակ՝ էջ 46-ի «Տերևը» և էջ 47-ի «Տերևաթափը» բանաստեղծությունները նպաստում են, որ երեխաները սիրեն բնությունը, հիանան բնության գեղեցկությամբ: «Ժողովուրդն իմաստուն է» թեմատիկ խմբում ընդգրկված է տասնմեկ ստեղծագործություն: Այդ ստեղծագործություններից տասը պատկանում են հայ հեղինակների գրչին/տես աղյուսակ 4/: Ժողովրդական բանահյուսության կարևորագույն տեսակներից է առակը, որը ունի շատ մեծ դաստիարակչական նշանակություն, ուստի շատ է կարևորվում դրանց ներառումը տարրական դասարանների դասագրքերում:

Դիտարկենք «Հնարամիտը» դասանյութը: Այս ստեղծագործությունը ուսումնասիրելով սովորողները կհասկանան, որ մարդ չպետք է որևէ գործ սկսի առանց նախօրոք մտածելու, թե ինչով այն կվերջանա, բացի այդ սովորեցնում է գնահատել գիտելիքը, խելքը: Ստեղծագործության ուսումնասիրման ավարտին դասագրքի էջ 62-ում տրվում է հետևյալ եզրահանգումը. «Քանի դեռ խոսքը բերանումդ է դո՛ւ ես նրա տերը, երբ բերանիցդ դուրս է գալիս, նա՛ է քո տերը»[14էջ, 45]:

Շատ մեծ դաստիարակչական նշանակություն ունի նաև էջ 74-ի «Խոզն ու ագռավը» առակը, որի գլխավոր գաղափարն այն է, որ սովորողները գնահատեն և հասկանան բնության, բուսական աշխարհի կարևորությունը, սովորեն ճիշտ վարվեցողության կանոններ: Ստեղծագործությունը նաև հնարավորություն է ընձեռում համեմատելու խոզիև տղայի արարքները և դրանից ճիշտ հետևություններ անելու կարողություններ ձևավորել:

Այսպիսով՝ ուսումնասիրելով Մայրենիի 3-րդ դասարանի դասագրքի չորրորդ՝ «Հայրենի՛ք ես մի զարկն եմ քո բազկի» թեմատիկ խմբում ընդգրկված դասանյութերը, եկանք այն եզրահանգման, որ դրանք սովորողների մոտ ձևավորում են ազգային պատկանելիության, մայրենի լեզվի անհրաժեշտության և առաջնայնության գիտակցում, հարգանք դիմացինի արժանապատվության և ինքնության նկատմամբ, գեղեցիկը, բարին, մարդկայինը տեսնելու, ընկալելու և գնահատելու կարողություններ:

Առանձնացրել ենք «Ամենից լավ տունը», «Տանկը թանգարանում», «Հարստություն», «Մայր սագի հեքիաթը», «Արջի ու վարազի կռիվը», «Ճայր և սագը», «Խոզն ու ագռավը», «Հայոց հրաշք՝ Մեսրոպ Մաշտոց», «Մխիթար Հերացիին տակառագործը», «Կացին ախպերը», «Հրաշք բաց ծովում» դասանյութերը:

Մեր կարծիքով նշված դասանյութերից յուրաքանչյուրն ունի դաստիարակչական շատ մեծ նշանակություն: Դրանք առավել մեծ ազդեցություն են ունենում սովորողների վարքագծի, արժեքային համակարգի ձևավորման վրա, մատչելի են և հետաքրքրությամբ ուսումնասիրվում են սովորողների կողմից: Մասնավորապես «Ամենից լավ տունը» դասանյութը: Այն մեր կարծիքով շատ դիպուկ է, հուզական և մեծ ազդեցություն է ունենում սովորողների վարքագծի, արժեհամակարգի ձևավորման վրա: Դիտումների արդյունքում համոզվեցինք, որ դասանյութը սիրված է աշակերտների կողմից, հետաքրքիր է և նպաստում է, որ սովորողները գան այն համոզման, որ աշխարհում սեփական հայրենիքից ավելի լավ տեղչկա ամբողջ աշխարհում:

«Տանկը թանգարանում» առանձնացրել ենք այս դասանյութը, քանի որ այն բովանդակային առումով շատ պարզ է, մատչելի սովորողների համար, բայց միևնույն ժամանակ շատ խորիմաստ է, պարզ հերոսների օգնությամբ սովորողները հասկանում են, թե այս աշխարհում ինչպես պետք է ապրել:

«Մխիթար Հերացին և տակառագործը» դասանյութը մեր կարծիքով շատ մեծ հնարավորություն է ընձեռում, որ սովորողներն հասկանան և գիտակցեն աշխատանքի դերն ու նշանակությունը մարդու կյանքում: Ուսումնասիրության արդյունքում սովորողները կարողանում են ինքնուրույն գիտակցել և հասկանալ, որ ամեն մարդ պետք է

սիրի իր աշխատանքը և զբաղվի միայն այն գործով, որը իրեն դուր է գալիս և որում նա վարպետ է:

Ուսումնասիրությունները ցույց տվեցին նաև, որ դաստիարակչական մեծ գործառույթ ունեն նաև դասագրքում ներառված առաձևերն ու ասացվածքները, ինչպես նաև յուրաքանչյուր դասի վերջում տրված հեղինակի ամփոփիչ խոսքն ու ուղերձն աշակերտներին:

Մեր կողմից իրականացված դիտումների, զրուցների, դասվարների շրջանում կատարած հարցումների և դասագրքի մանրակրտիտուսումնասիրության արդյունքում պարզ դարձավ, որ դասագրքում կան նաև այնպիսի դասանյութեր, որոնց դաստիարակչական նշանակությունը, գաղափարը, ենթատեքստը դժվար է ընկալվում սովորողների կողմից և նրանք ինքնուրույն չեն կարողանում հասկանալ, թե ինչ է ուզում հեղինակն իրենց սովորեցնել այդ ստեղծագործությամբ: Մասնավորապես առանձնացրել ենք «Գորգի տակ» դասանյութը, որը մեր կարծիքով հիմնական գաղափարը, դաստիարակչական նշանակությունը դժվար է ընկալվում աշակերտների կողմից:

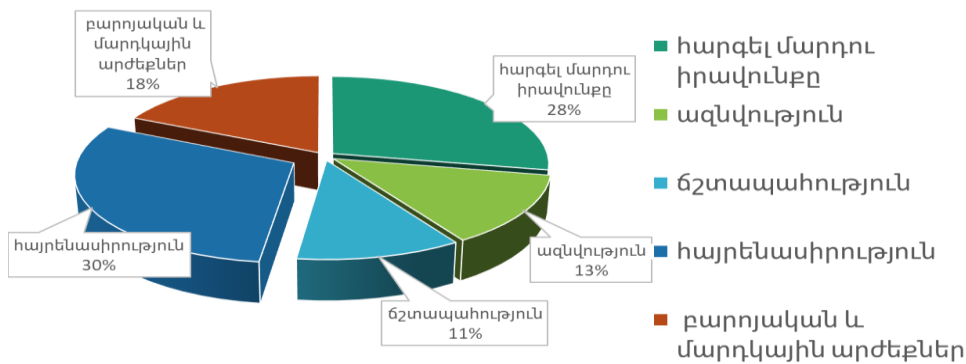
Այսպիսով, ուսումնասիրությունների ընթացքում եկանք այն համոզման, որ Մայրենիի 3-րդ դասարանի դասագրքը համապատասխանում է դասագրքին ներկայացվող հիմնական պահանջներին և մայրենիի առարկայական չափորոշի վերջնարդյունքներին, դասագրքում ընդգրկված բոլոր դասանյութերն էլ ունեն դաստիարակչական մեծ նշանակություն և հնարավորություն են ընձեռում ավելի արդյունավետ կազմակերպել սովորողների դաստիարակչական գործընթացը:

ԳԼՈՒԽ 2 ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Տարրական դպրոցի ուսուցիչի համար նախատեսված հարցաթերթի վերլուծություն

Հարցաթերթը նպատակաուղղված է ուսուցիչների շրջանում դասագրքերի արժեհամակարգի ձևավորման առանձնահատկությունների բացահայտմանը

1. Ի՞նչ էք հասկանում արժեք ասելով, նշեք դրանք:

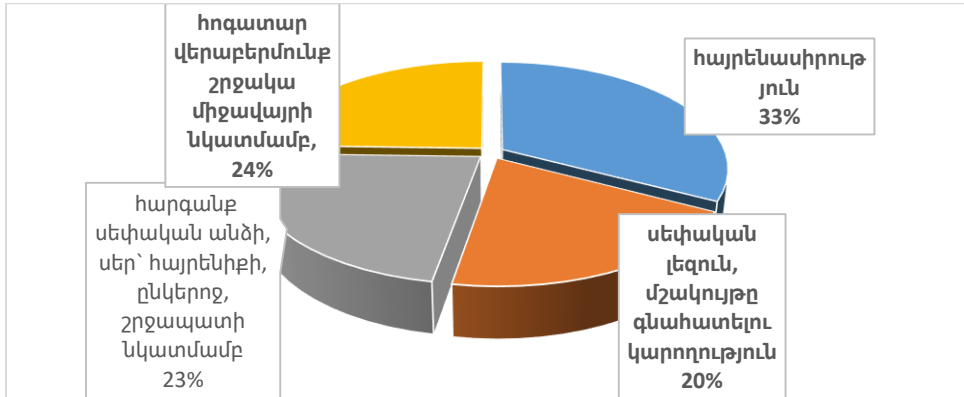

Տրամագիր 9

Վերոհիշյալ հարցին հարցման մասնակից տարրական դասարանների ուսուցիչները պատասխանել են հետևյալ կերպ. նրանց 18%-ը նշել է, որ իրենք կարևոր արժեք են հասկանում, այն ինչը կապված է բարոյական արժեքների հետ՝ ընկերասիրություն, ծնողասիրություն, հայրենասիրություն, այդ արժեքները իրենց համար կարևոր են: 30-ը նշել է, որ արժեք ասելով հասկանում են հայրենիք, ընտանիք, տուն, քանի որ ամուր ընտանիքից է սկսվում արժեքային համակարգ ունեցող քաղաքացու դաստիարակումը, 28%-ը նշել են, որ իրենց համար արժեք է այն ինչ կապվում է հարգանքի արժեքների հետ: Արժեքային կրթությունը ի սկզբանե կրթության անքակտելի բաղադրիչն է եղել: 11%-ը նշել է ճշտապահություն տարբերակը: Այսպիսով ինչպես ամբողջ աշխարհում, Հայաստանում էլ այսօր արժեքային կրթությունը հասարակությանը հուզող խնդիրներից մեկն է: «Երեխան ծնվում է ընտանիքում, հետո դրվում մեր ձեռքերում, որ կոկենք: Նրա համար ո՞վ է աշխարհը ճանաչելու բանալին, ընտանիքում ծնողն է, մանկապարտեզում և դպրոցում՝

դաստիարակն ու ուսուցիչը: Երեխան ընտանիքում ծնողի արժեքների կրողն է, իսկ մանկապարտեզում և դպրոցում՝ դաստիարակի և ուսուցչի»:

2.Ի՞նչ արժեքներ են այսօր անհրաժեշտ տարրական դասարանների աշակերտներին:

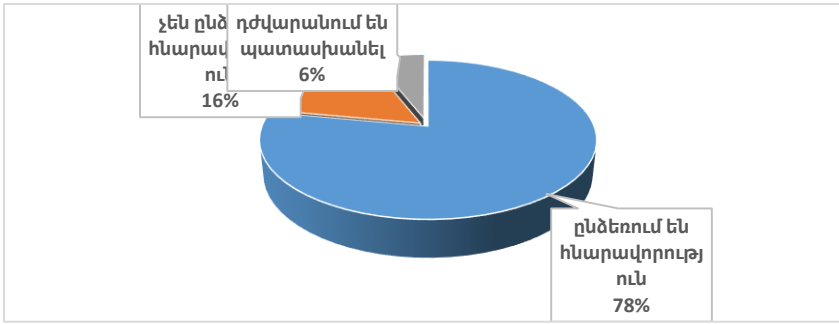

Տրամագիր 10

Հարցման արդյունքում պարզ դարձավ, որ Մայրենիի դասագրքերում ներառված դասանյութերը նպաստում են սովորողների արժեքային համակարգի ձևավորմանը: Այսպիսով՝ ամբողջացնելով մասնակիցների պատասխանները, կարող ենք եզրակացնել, որ Մայրենիի դասագրքերում ներառված դասանյութերը սովորողների մոտ ձևավորում են բազմաթիվ կարևոր արժեքներ:

Հետազոտվող դասվարների մեծամասնությունը՝ 33%-ը, պնդում է, որ Մայրենիի դասագրքում մեծ տեղ է հասկացվում հայրենասիրական և աշխատանքային դաստիարակությանը, մասնակիցների մյուս մասը՝ 23%-ը առանձնացրել է բարոյական դաստիարակությունները: Դասագրքում տեղ են գտել 23% նաև այնպիսի դասանյութեր, որոնք նպաստում են ընտանեկան, ֆիզիկական, գեղագիտական, բնապահպանական դաստիարակության ձևավորմանը: Այսպիսով՝ ուսումնասիրելով դասվարների պատասխանները, կարող ենք հասկանալ, որ դասագրքում մեծ տեղ է տրված հայրենասիրական, աշխատանքային և բարոյական դաստիարակությանը, քիչ մաս չեն, բայց դասվարները պետք է գիտակցեն և դաստիարակեն այնպիսի աշակերտներ, որոնք կունենան համամարդկային արժեքներ և կդաստիարակվեն աշխարհաքաղաքացի:

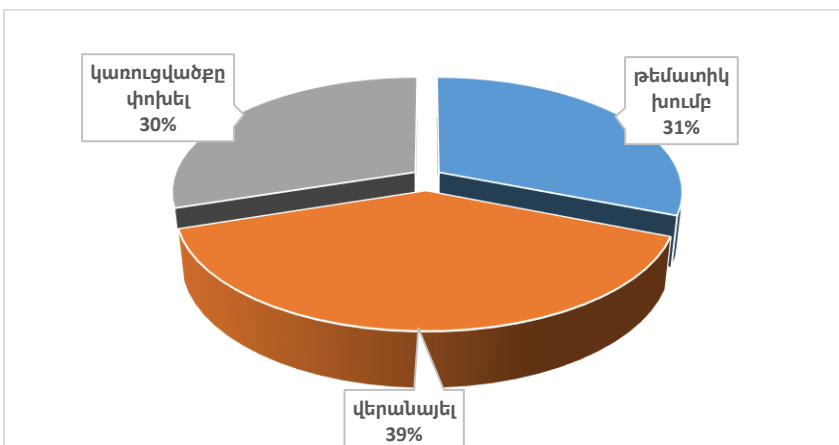
3.Մայրենիի դասագրքերը արդյո՞ք հնարավորություն են ընձեռում արժեքների ձևավորման համար:

Տրամագիր 11

Հետազոտությանը մասնակցող տարրական դասարանների ուսուցիչների մեծամասնությունը՝ 78%-ը պնդում է, որ դասագրքում առկա են բազմաթիվ դասանյութերը, որոնք նպաստում են, հնարավորություն են ընձեռում սովորողների արժեքային համակարգի ձևավորմանը: Վերլուծելով մասնակիցների նշված պատասխանները կարող ենք եզրակացնել, որ նրանց կողմից առանձնացվել են այն դասանյութերը, որոնցում նկարագրվում, բնութագրվում է բնությունը, գեղեցկությունը, մասնակիցների մյուս մասն էլ նշում է, որ դասագրքի յուրաքանչյուր էջում էլ կան նյութեր, որոնք ունեն գեղագիտական նշանակություն և սովորողների մոտ ձևավորում են գեղագիտական ճաշակ: Տարրական դպրոցի ուսուցիչների մեծամասնությունը պնդում է, որ դասագրքում ներառված բոլոր դասանյութերն էլ ունեն դաստիարակչական նշանակություն:

4. Արժեքների ձևավորման ժամանակ ինչպիսի՞ մանկավարժական պայմաններ էք ապահովում:

Տրամագիր 12

Հարցախույզին մասնակից տարրական դասարանների ուսուցիչների 39%-ի կարծիքով պետք է մայրենիի 3 դասագրքերը համալրել այնպիսի դասանյութերով, որոնք կրտսեր դպրոցականներին հնարավորություն կտան ճանաչել, բացահայտել ոչ միայն իրենց շրջապատող աշխարհը, այլ նաև սեփական անձը և իրենց դերը հասարակության մեջ: 31%-ի կարծիքով ավելի արդյունավետ կլինի մայրենիի դասագրքերում ներ թեմատիկ խմբեր ավելացնել, որպեսզի կրտսեր դպրոցականը նախ և առաջ ճանաչի ինքն իրեն, արժևորի և ձևավորի նոր աժեհամակարգ: Տարրական դասարանների ուսուցիչների 30%-ի կարծիքով մայրենիի դասագրքեր կառուցվածք պետք է փոխել, այն արդեն արդյունք չի տալիս, աշակերտները հետաքրքրություն չեն ցուցաբերում և չեն կարդում, իսկ գիրք չկարդացող աշակերտը չի կարող ունենա զարգացած արժեքային համակարգ:

Ելնելով վերը նշված հետազոտությունից և կատարելով մի շարք եզրահանգումներ, մենք առաջարկում ենք.

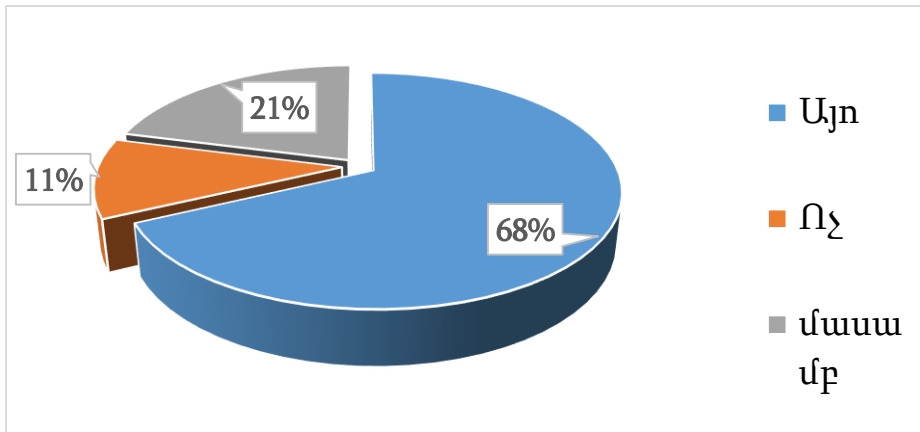
1. Պարբերաբար իրականացվող դասագրքերի վերանայման գործընթացում հետևողականորեն հաշվի առնել գործող մանկավարժների փորձը, որպեսզի դասագրքերը ոչ թե ուղղակի վերահրատարակվեն, այլ ունենան կատարելագործման դինամիկա:

2. Պարզեցնել կամ փոփոխել մայրենիի դասագրքում ընդգրկված որոշ ստեղծագործությունների շարադրանքը, քանի որ երբեմն մեկ դասի համար անձանոթ բառերի քանակը այնքան շատ է լինում, որ սովորողները դժվարությամբ են յուրացնում այն և հաճախ երկրորդական պլան են մղում դրա դաստիարակչական նշանակությունը:

3. Մայրենիի դասագրքերը համալրել այնպիսի դասանյութերով, որոնք կրտսեր դպրոցականներին հնարավորություն կտան ճանաչել, բացահայտել ոչ միայն իրենց շրջապատող աշխարհը, այլ նաև սեփական անձը և իրենց դերը հասարակության մեջ

5.Արդյո՞ք ձեզ համար կարևորելի բոլոր արժեքներն են ներառվում մայրենիի դասագրքում:

Տրամագիր13

Վերլուծելով տարրական դասարանների ուսուցիչների պատասխանները, կարող ենք հասկանալ, որ դասագրքում ներառած առաջադրանքներն ու դասանյութերն իրականացնում են դաստիարակչական մեծ գործառույթ, սակայն դասագրքի օգտագործմանը զուգահեռ պետք է կիրառել նաև այլ միջոցներ:

Տարրական դասարանների ուսուցիչների գերակշռող մեծամասնությունը՝ 68%-ը, նշում է, որ դասագրքում ընդգրկված են արժեհամակարգ զարգացնող և ձևավորող դասանյութեր, որոնց կիրառումը շատ արդյունավետ է սովորողների դաստիարակության գործընթացը կազմակերպելիս: 21%-ը նշել են, որ դասագրքում մասամբ են հանդիպում այնպիսի արժեքների, որը կզարգացնի երեխայի արժեհամակարգը: Տարրական դպրոցի ուսուցիչների 11%-ը նշել են, որ բազմաթիվ կարևոր արժեքներ կան, որ նշված չեն, կամ շատ քիչ են նշված:

ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Կատարելով տեսական, հետազոտական ուսումնասիրություններ և վերլուծություններ, եկանք հետևյալ եզրահանգումներին.

1. Վիրտուալ տիրույթում ազատ հաղորդակցումը, սոցիալականացման և դաստիարակության ձևերի բազմազանությունը մեծ ազդեցություն ունեն կրտսեր դպրոցականի արժեքային համակարգի ձևավորման վրա. արժեհամակարգի ձևավորման թերությունները չափազանց դժվար է հաղթահարել հետագա տարիներին, իսկ բացթողումները կարող են պատճառ դառնալ անհատական զարգացման բացասական հետևանքների:

2. Տարրական դպրոցում կրթադաստիարակչական գործընթացի կազմակերպման ընթացքում պետք է հաշվի առնել կրտսեր դպրոցականի տարիքային առանձնահատկությունները, անհատական պահանջմունքները՝ ձևավորելով հասարակության զարգացման համար անհրաժեշտ անձնային որակներ: Մայրենիի դասագրքի դերը սովորողների արժեկողմնորոշման գործում մեծ է. ազգային հպարտության ոգով, ստեղծագործական, մշակութային որակներով սոցիալականացված անհատի ձևավորման ու զարգացման համար, որի համար պետք է ներառվեն դաստիարակության հետևյալ բաղադրիչները.

- Բարոյական արժեքներ՝ ազնվություն, սեր իր և միջավայրի հանդեպ, հարգանք, հոգատարություն
- Գեղագիտական արժեքներ՝ գեղեցիկի, մարդու, շրջակա միջավայրի ճանաչում, ընդունում և պահպանում
- Մտավոր արժեքներ՝ սեր դեպի գիտելիքը, դպրոցը, գիրքը, ինքնաճանաչողություն
- Իրավական արժեքներ՝ իրավունքի ձևավորում, պարտաճանաչություն, կարգապահություն
- Ֆիզիկական արժեքներ՝ անձնական հիգիենա, առողջություն, օրվա ռեժիմ և այլն:

ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆ

1. Պարբերաբար իրականացվող դասագրքերի վերանայման գործընթացում հետևողականորեն հաշվի առնել գործող մանկավարժների փորձը, որպեսզի դասագրքերը վերահրատարակվեն կատարելագործման արդյունքում:

2. Պարզեցնել կամ փոփոխել Մայրենիի դասագրքում ընդգրկված որոշ ստեղծագործությունների շարադրանքը, քանի որ երբեմն մեկ դասի համար անձանոթ բառերի քանակը այնքան շատ էլինում, որ սովորողները դժվարությամբ են յուրացնում այն և հաճախ երկրորդական պլան են մղում դրա դաստիարակչական նշանակությունը:

3. Մայրենիի 1-4րդ դասարանի դասագրքերը համալրել այնպիսի դասանյութերով, որոնք կրտսերդպրոցականներին հնարավորություն կտան ճանաչել, բացահայտել ոչ միայն իրենց շրջապատող աշխարհը, այլ նաև սեփական անձը և իրենց դերը հասարակության մեջ:

Գրականության ցանկ

1. Ամիրջանյան Յու. Ա., Սահակյան Ա.Ս.: Մանկավարժություն, ուսումնական ձեռնարկ մանկավարժական բուհերի ուսանողների համար: «Մանկավարժ» հր.: Երևան, 2005, 456 էջ
2. Ամիրբեկյան Գ., Վարդանյան Ա.Տ.: Ժամանակակից մանկավարժական մոտեցումներ: Քսաներորդ դարի մանկավարժական տեսություններ, ձեռնարկ մանկավարժների և ուսանողների համար: Երևան, «Նոյյան տապան», 2005, 407 էջ
3. Բաբանսկի Յու. Կ., Մանկավարժություն, 2-րդ հատոր, «Լույս», 1987
4. Գյուլամիրյան Ջ.Հ., Մայրենիի տարրական ուսուցման մեթոդիկա, Եր. «Զանգակ» հրատ., 2015, 315 էջ
5. Դասախոսությունների դասընթաց մանկավարժությունից /Գ.Հ. Հարությունյան, Ռ.Ջ. Աղաբեկյան, Ջ. Բաղդասարյան, 2011
6. Էլկոնին Դ.Բ.: Կրտսեր դպրոցականի ուսուցման հոգեբանություն, Երևան, «Լույս» հրատ., 1975, 68 էջ
7. Թորգոմյան Լ.Վ. Մանկավարժության ընդհանուր հիմունքներ Երևան 2005:
8. Թորգոմյան Լ.Վ. Արժեքի գաղափարը և նրա զարգացումը Վերածննդի դարաշրջանի հայ մշակույթում, “Մանկավարժ” N3, 2010թ
9. Ղույումյան Գ.Ե., Դեռահասի գիտական համոզմունքների ձևավորմանը ուսուցման գործընթացում. Երևան, Լույս, 1986
10. Ղույումյան Գ. Ե., Մանկավարժություն. երկու գրքով, Գիրք 1, Եր., «Զանգակ 97», 2005, 464 էջ
11. Թորոսյան Կ., Չիբուխյան Կ., Բալայան Ա., Ինչպես պլանավորել մայրենիի դասը: 3-րդ դասարան, Եր.: «Զանգակ» հրատ., 2017, 512 էջ
12. Թունյան Ջ.Ե., Լ.Ս.Երիցյան: Կրտսեր դպրոցականի հոգեբանություն: Ուսումնամեթոդական ձեռնարկ: Երևան, 2013թ

13. Ուշինսկի Կ.Դ., Մանկավարժական ընտիր երկեր, Երևան, 1981 թ
14. Հայոցլեզու, գրականություն, Հանրակրթական հիմնական դպրոցի առարկայական ծրագիր (1-9-րդ դասարան): Եր., Անտարես, 2011, 81 էջ
15. Հայոց լեզու, գրականություն, Հանրակրթական հիմնական դպրոցի առարկայական չափորոշիչ (1-9-րդ դասարան): Եր., Անտարես, 2011, 40 էջ
16. Սարգսյան Վ., Թորոսյան Վ., Խաչատրյան Հ., Ջիլավյան Ե., «Մայրենի-3»: Հանրակրթական դպրոցի 3-րդ դաս. դասագիրք: 239 Մաս 1, Եր., «ՄԱՆՄԱՐ», 2020, 88 էջ
17. Սարգսյան Վ., Թորոսյան Վ., Խաչատրյան Հ., Ջիլավյան Ե., «Մայրենի-3»: Հանրակրթական դպրոցի 3-րդ դաս. դասագիրք: 239 Մաս , Եր., «ՄԱՆՄԱՐ», 2020, 80 էջ:
18. Бейлунзон, Б.Г., Зуев Д.Д. (1985). О функциональном подходе к оценке школьных учебников. Проблемы школьного учебника, вып. 5, Москва “Процвещение” .
 URL: <https://applied-research.ru/ru/article/view?id=8050>
19. Л. П. Крившенко, Педагогика: Учебник, Изд-во Проспект, 2010. - 432 с
<https://studfile.net/preview/5183125/page:26/>
20. В. И. Смирнов, ДИДАКТИКА. Часть I. Общетеоретические основы : Учебное пособие. Нижнетагильская государственная социально-педагогическая академия, 2012. – 306 с.
21. <https://docplayer.ru/69158701-Uchebnik-istorii-i-ego-rol-v-uchebnom-processe.html>
22. Роль школьного учебника в образовательном процессе. <https://bit.ly/2H7gwxV21>.